

HRVATSKI SABOR

Odbor za ravnopravnost spolova

Klasa: 021-08/22-25/06

Urbroj: 6521-23-22-03

Zagreb, 12. srpnja 2022.

Članovima i članicama Odbora

Predmet: Izvješće s tematske sjednice

Odbor za ravnopravnost spolova (kao inicijator) i Odbor za obitelj, mlade i sport Hrvatskog sabora održali su u utorak 12. srpnja 2022. godine zajedničku tematsku sjednicu na temu: *Mentalno zdravlje djece i mladih*.

Sjednica je organizirana s ciljem ukazivanja na štetne posljedice pandemije na mentalno zdravlje djece i mladih, školske pritiske i ostale probleme s kojima se susreću mladi, a s obzirom na uznemirujuće podatke o povećanom broju pokušaja samoubojstava u toj populaciji, posebno među djevojčicama. O temi su, uz saborske zastupnice i zastupnike, raspravljali liječnici, stručnjaci za mentalno zdravlje te predstavnici resornih ministarstava i drugih relevantnih institucija.

Predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Marija Selak Raspudić obrazložila je sazivanje tematske sjednice poraznom statistikom Ministarstva unutarnjih poslova o dramatičnom porastu pokušaja samoubojstava mladih u prvih 5 mjeseci ove godine. Naime, usporedni podaci za prvih 5 mjeseci 2021. u odnosu na prvih 5 mjeseci 2022. godine govore da je kod djece u dobi do 14 godina 2021. bilo 5 pokušaja samoubojstava, a u 2022. čak 19, što je porast od 280 posto, od čega se u 14 slučajeva radi o pokušajima samoubojstva djevojčica. Uzlazni trend primjećuje se i u drugim mlađim dobnim skupinama. Tako je u skupini od 15-18 godina porast od 12 posto u prvih 5 mjeseci 2022. u odnosu na prvih 5 mjeseci 2022. godine, a u skupini 19-25 godina porast od čak 60 posto. Manji dio odnosi se na tzv. dovršena samoubojstva, porastom dobi raste i broj dovršenih samoubojstava, a većina otpada na djevojčice, odnosno djevojke. S razlogom se postavlja pitanje radi li se o posljedicama pandemije, pritisku prilikom upisa u srednje škole i/ili virtualizaciji stvarnosti.

Predsjednica Odbora za obitelj, mlade i sport Vesna Vučemilović podsjetila je na zajedničku tematsku sjednicu koja je, u suorganizaciji s Odborom za obrazovanje, znanost i kulturu, prije godinu dana održana na temu Zaštita mentalnog zdravlja u doba pandemije, a dane su preporuke da online nastava bude iznimka a ne pravilo (što je uvaženo). Upravo djevojke u višim razredima srednje škole najugroženija su skupina i kod njih su se pokazali ozbiljni problemi čije se posljedice očituju u porastu broja pokušaja samoubojstava. Ukazivalo se da nema dovoljno psihologa u školama i u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, a posebno nedostaje liječnika-dječjih psihijatarata. Nažalost, vidljivo je da se nije reagiralo na vrijeme, odnosno da je društvo zakazalo, problemi se godinama gomilaju i kumuliraju. Žrtve su djeca koja nemaju vremena jer njihovo odrastanje ne može čekati. Pozvala je na sustavno rješavanje ovog problema naglašavajući da potrebnog stručnog kadra nedostaje i na tržištu rada.

Prof. prim. dr. sc. Katarina Dodig-Ćurković govorila je o iskustvima Zavoda za dječju i adolescentnu psihijatriju KBC Osijek. Početak pandemije 2020. godine bio je početak potpuno novog iskustva za djecu i adolescente. Naime, „lock-down“ i primjena epidemioloških mjera imali su posljedice primarno na socijalizaciju mladih. Umjesto adekvatnog školovanja djeca su stavljena u tzv. virtualni model školovanja, te dodatno izložena društvenim mrežama i sličnim platformama, bez kontinuiteta nastave te uz izostanak strukture dana. Dinamika svakodnevnog uobičajenog života je narušena (promjena apetita, dinamike dana i noći, spavanje, higijena, sportske aktivnosti i slično). „Lock-down“ je donio i složene obiteljske odnose i povećanu agresiju, manjak kontakata sa članovima šire obitelji uz izostanak mogućnosti adekvatne podrške stručnjaka iz područja mentalnog zdravlja. Brojne udruge i mjesta gdje su djeca mogla provoditi slobodno vrijeme su zatvorene, kao i mjesta predviđena za pružanje socijalnih usluga i ostalih odgojno-pedagoških intervencija. Distribucija psihoaktivnih tvari kroz Internet i slične platforme značajno je porasla, a došlo je do izostanka adekvatnog nadzora nad ponašanjem mladih i unutar škole, sportskih ustanova, ali i kroz ustanove zdravstva i socijalne skrbi. U 2020. godini došlo je do značajnog porasta broja slučajeva pregleda dječjeg i adolescentnog psihijatra. Posebno je porastao broj pacijentica ženskog spola (sada je omjer 70/30 – djevojčice u odnosu na dječake). Godine 2021. nastavljaju se negativni trendovi, a pretežito na štetu pacijentica ženskog spola. Vidljiv je porast broja slučajeva agresije, samoozljeđivanja, različitih oblika pokušaja suicida, a vidljiv je i broj mladih koji se izjašnjavaju kao rodno neutralni, pripadnici određenih gay populacija i slično. Najrizičnija dob za oba spola je 15. do 17. godina, s tim da se posebno rizičnim ističe dob od 16. godina za oba spola kada je i najveći postotak pokušaja suicida, agresivnih reakcija i samoozljeđivanja. U 2022. godini nastavlja se trend većeg udjela pacijentica ženskog spola. Uz snažnu dominaciju rezanja i samoozljeđivanja, zamjećuje se i porast različitih oblika ovisničkog ponašanja (marihuana, ecstasy, speed), dok su pušenje i alkohol zastupljeni u uobičajenoj mjeri, a opaža se porast trenda konzumacije energetskih pića. U razdoblju od 1. siječnja 2020. do 5. srpnja 2022. godine ukupan broj hospitalno (stacionarno) zbrinutih pacijenata na Zavodu bio je 404. Najčešća dijagnoza prilikom prijema na Zavod bila je ili poremećaj u ponašanju ili pokušaji suicida, odnosno samoozljeđivanje i smetnje u ponašanju i emocijama, kao i poremećaji ishrane (najčešće anoreksija). Od 2020. do 2022. ukupno je 242 pacijenata liječeno u Dnevnoj bolnici (trajanje Dnevne bolnice za svakog je pacijenta tri mjeseca). Ukupno je u Dnevnoj bolnici bilo 5051 usluga, s tim da je najveći broj bio upravo u prvoj polovici 2022. godine, a najveći postotak su pacijentice ženskog spola. Zabrinjava podatak istraživanja na Zavodu da je čak 98% pacijenata podršku uglavnom imalo od majki. Među preporukama koje predlaže profesorica Dodig-Ćurković su: prevencija, osnaživanje uloge školske medicine, uvođenje redovitih screening programa, usmjeravanje školskih ustanova na odgojnu, a ne na samo obrazovnu funkciju, rješavanje imperativa školskog uspjeha 5.0, uvođenje obvezne srednje škole, osnaživanje roditelja u aktivnom odgoju djece, destigmatizacija mentalnih problema još od vrtićke dobi, osiguravanje u svim područjima države dovoljnog broja stručnjaka svih profila, u prvom redu dječjih i adolescentnih psihijatara koji već sada nedostaju u skoro svim područjima države, prepoznavanje da je mentalno zdravlje jednako važno kao somatsko zdravlje, učenje djece da slobodno izražavaju osjećaja i traže pomoć. Mentalni problemi nisu sramota pojedinca, ali samoubojstvo djeteta je propast društva.

Doc. prim. dr. sc. Tihana Jendričko, pročelnica Zavoda za psihoterapiju pri Klinici za psihijatriju Vrapče govorila je o radu s adolescentima koji prolaze proces odrastanja, odnosno kroz razdoblje koje je po prirodi turbulentno i burno. Mladima su informacije dostupne kroz školovanje i medije, ali kognitivni razvoj nije praćen jednakim psihološkim razvojem. Podaci iz kliničke prakse pokazuju da je polovica pacijenata u tretmanu već imala pokušaj suicida, 90% ih je imalo traumatska iskustva (kroz vrijeđanje, psovanje, ponižavanje od roditelja ili ukućana), svi (100%) su se često osjećali nevoljenim, te ne osjećaju bliskost i međusobno

uvažavanje u obitelji. Kod polovice pacijenata barem jedna osoba u obitelji konzumirala je drogu ili alkohol, a polovica pacijenata odrastala je u obitelji u kojima je barem jedan član bolovao od psihičkih bolesti (PTSP ili depresija), dok se dio pacijenata susreo s pokušajem samoubojstva svojih roditelja. Kod pacijenata se najčešće radi o veoma bistrim i senzibilnim mladim osobama. Mladi podršku nalaze najviše među prijateljima, zatim među značajnim drugim osobama (učitelji, terapeuti, poznanici, profesori, partneri u životu), a najmanje u svojoj obitelji (s članovima obitelji ne razgovaraju o svojim problemima). Polovica ih se bavi hobijima, ali imaju problem strukturiranja slobodnog vremena, većinom su pasivni i neaktivni u povezivanju s prijateljima. Sve navedeno govori o zanemarivanju emocionalnih i socijalnih vještina mladih te potrebi pružanja podrške djeci, ali i roditeljima te djece.

Prof. dr. sc. Nataša Jokić-Begić s Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ukazala je na činjenicu da je psihičko zdravlje djece ugroženo na globalnoj razini te da čak jedno od petero djece pati od psihičkih smetnji. Osvrnula se na podatke istraživanja provedenih 2022. na Odsjeku za psihologiju koja potvrđuju predviđanja o porastu samoubojstava mladih. Naime, pokazalo se da se pogoršanje mentalnog zdravlja uočava kod 30-40% srednjoškolaca, 30% studenata te 20-25% odraslih. Klinička iskustva govore o povećanom trendu samoubojstava, a povećana je i incidencija samoozljeđivanja. Ranjive skupine o kojima treba voditi posebnu brigu su adolescenti, djevojke, osobe visoko osjetljive na okolinu, osobe s psihičkim smetnjama, osobe koje trpe i ostale nepovoljne životne uvjete te osobe s kumuliranim većim brojem stresnih životnih događaja. Potrebna je stvarna i iskrena briga o psihičkom zdravlju djece i mladih koja podrazumijeva dostupnost psihološke podrške i pomoći svakom djetetu (za što je potreban dovoljan broj psihologa u odgojno-obrazovnom sustavu), podršku i pomoć roditeljima, podršku i pomoć nastavnicima i uključivanje djece u donošenje odluka koje ih se tiču (čime se povećava vjerojatnost njihova pridržavanja).

Mr. sc. Ljiljana Mikuš, prva dopredsjednica Hrvatskog psihološkog društva govorila je o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za mentalno zdravlje djece i mladih. Skupine koje imaju veću učestalost problema s mentalnim zdravljem su djeca s teškoćama u učenju, osobe s nižim intelektualnim sposobnostima i djeca izložena nasilju u obitelji. Najčešće posljedice na mentalno zdravlje djece su teškoće koncentriranja, uznemirenost, emocionalna osjetljivost, izbjegavanje neugodnih sjećanja, anksioznost u socijalnim situacijama, strah od neuspjeha i dr. Među najvažnijim preporukama za zaštitu mentalnog zdravlja izdvaja se donošenje planova, programa i zakona kojima se promiče i štiti mentalno zdravlje djece od vrtićke dobi do adolescencije. Osvrnula se na važnost donošenja Strategije smanjenja rizika za pojedine skupine i jačanje zaštitnih čimbenika za mentalno zdravlje djece. Istaknula je važnost pokretanja programa koji bi bili usmjereni na osnaživanje uloge nastavnika, roditelja i odgajatelja te za stjecanje socijalnih i emocionalnih vještina kako bi znali prepoznati simptome traume i probleme u području mentalnog zdravlja.

U raspravi koja je uslijedila predstavnici resornih institucija iznijeli su stajališta i prijedloge kako odgovoriti na sve veći izazov mentalnog zdravlja mladih i djece naglasivši da je preventivno djelovanje ključno kao i međuresorna suradnja i multidisciplinarni pristup.

Državna tajnica Ministarstva unutarnjih poslova Irena Petrijevčanin Vuksanović ukazala je na potrebu uspostave sinergije i holističkog pristupa, te važnost umreženosti među resorima. Policijski službenici rade na nizu procjena rizika i okidača za pokušaj suicida, sustavno prate prilike, motive i moguće poticaje na suicid. Ministarstvo aktivno radi na unaprjeđenjima postupaka prema djeci žrtvama, a posebno se prate međunarodni trendovi te se dodano ulaže u edukaciju policijskih službenika.

Anita Matijević, voditeljica Odjela maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta na štetu mladeži i obitelji u Upravi kriminalističke policije, navela je da se pitanje mentalnog zdravlja djece prati kroz pokušaje suicida i suicide djece te da policija u svakom takvom slučaju provodi kriminalističko istraživanje kako bi se utvrdili motivi i uzroci. Međutim, sve rjeđe se u uspjeva utvrditi motiv ili uzrok, a sve češće se kao uzrok pojavljuje problem mentalnog zdravlja djeteta. Upozorila je na potrebu daljnjeg rada s djecom žrtvama, teško traumatizirane djece, seksualno zlostavljane djece. MUP ima inicijativu uspostave tzv. kuće za djecu da bi dijete na jednom mjestu dobilo pomoć. Da bi se omogućio sustavan rad s žrtvama, postoji zajednički pilot-projekt Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva pravosuđa i uprave i Nacionalnog pozivnog centra za žrtve koji omogućava da se žrtvi osim pouka o pravima, posredstvom nevladinih udruga pruži i konkretna podrška. U perspektivi se vidi velika potreba da se slično učini i za djecu. Ističe izvrsnu suradnju s Hrabrim telefonom te iznosi konkretan primjer kada Hrabri telefon ima on-line dijete sa suicidalnim idejama, izravno o tome šalje informaciju u MUP-ov Odjel, koji radi identifikaciju djeteta i dolazi na adresu dok je dijete on-line s Hrabrim telefonom. Međutim, postoji problem što dalje učiniti kada se identificira takvo dijete sa suicidalnim idejama, s obzirom na manjak kapaciteta.

Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom Darijo Jurišić upozorio je da su posebno ranjive skupine kada je riječ o mentalnom zdravlju djevojke i žene s invaliditetom te djeca s mentalnim teškoćama koja su smještena u zdravstvene ustanove. Navedene skupine u jeku pandemije koronavirusa našle su se u situaciji neprovođenja programa koji su osnova za njihovo funkcioniranje. Uslijed toga došlo je do stagnacije napretka pa i pogoršanja općeg mentalnog zdravlja zbog otkazivanja aktivnosti dnevnog i poludnevnog boravka. U slučaju novih kriznih situacija potrebno je voditi računa da se izbjegne prekid pružanja usluga i ostanak korisnika kod kuće jer to drastično utječe na mentalno zdravlje korisnika i regresiju svih stečenih vještina. Preporuka je pravobraniteljice za osobe s invaliditetom da se donese dokument – nacionalna strategija za zaštitu mentalnog zdravlja – koji bi obuhvatio sve mjere i upozorio sve aktere na djelovanje. Također se predlaže preuzimanje pozitivnih primjera iz drugih zemalja kao i smjernica na koji način pristupiti rješavanju problema i podizanju zaštite mentalnog zdravlja djece i mladih na višu razinu da bi se počela razvijati izvaninstitucionalna podrška.

Zamjenik pravobraniteljice za ravnopravnost spolova Kristijan Kevešević ukazao je na dominantni trend povećanog broja udjela djevojčica u pokušajima samoubojstava, ali i činjenicu da je kod dovršenih samoubojstava još uvijek dominantan udio dječaka. Postoje javno dostupni podaci o dobroj skupini u kojoj se generira taj problem, a također postoje i podaci o načinima na koji se vrše pokušaji samoubojstava. Kako bi se spriječila ovaj neželjeni trend preporuka je osnivanje posebnog tijela, po uzoru na FemicidWatch, koje bi analiziralo sve podatke, kroz multidisciplinarni pristup i koordinaciju nadležnih tijela.

Dunja Skoko-Poljak iz Ministarstva zdravstva donošenje istaknula je da je nacrt nacionalne strategije za zaštitu mentalnog zdravlja pripremljen te je u proceduri, a radi se o kvalitetnom dokumentu sa smjernicama za daljnje postupanje, a specifično kod zaštite zdravlja djece i mladih. Nadalje, Ministarstvo zdravstva radi i na drugim strateškim aktima s obzirom na to da je mentalno zdravlje javnozdravstveni prioritet, posebno u godinama velikih izazova, pandemije, potresa, ekonomskih rizika, rata u Ukrajini. Stava je kako je mentalno zdravlje djece i mladih posebno važno, te se za svaki dječji život treba boriti i svaki je vrijedan.

Državni tajnik Ministarstva znanosti i obrazovanja Tomislav Paljak istaknuo je nezaobilaznu ulogu te institucije u očuvanju mentalnoga zdravlja te je dodao da je tijekom školske godine 2021./2022., u odnosu na 2018./2019. uočen trend povećane psihološke intervencije u kriznim događanjima, a kao zanimljiv trend postpandemijske online nastave naveo je povećan broj zahtjeva za održavanjem nastave na daljinu. Naime, kao razlozi

nemogućnosti pohađanja nastave uživo, navode se fobije i anksioznosti, što Ministarstvu predstavlja novi izazov. Novosti koje se očekuju u školskom sustavu su cjelodnevna nastava, povećavanje broja stručnih suradnika u školi, a razmatra se uvođenje tzv. centara za potporu.

Danijela Štimac Grbić iz Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iznijela je podatak da je u 2021. godini povećan broj hospitalizacija zbog samoozljeđivanja te se bilježi i porast broja samoubojstava u registru. Kao najučinkovitije sredstvo u zaštiti mentalnog zdravlja navela je prevenciju i intervenciju kroz jačanje socijalnih i emocionalnih kompetencija, jačanje komunikacijskih sposobnosti te empatije da bi se artikulirali vlastiti osjećaji i prepoznali osjećaji drugih.

Andreja Marić, članica Odbora za obitelj, mlade i sport, govorila je o važnosti edukacije i prevencije vršnjačkog nasilja; zatim o problemu ovisnosti (pitanje konzumacije energetskih pića i nužnosti zabrane njihove prodaje mlađima od 18 godina); nedovoljnoj izvaninstitucionalnoj skrbi o mladima s poremećajima hranjenja (bulimija, anoreksija); nedovoljnom broju psihologa u školama te potrebi da se poveća kvota za upis na studij psihologije. Upozorila je na nedovoljnu pristupačnost usluga u području mentalnog zdravlja za najranjivije skupine te da strateški dokument razvoja mentalnog zdravlja još nije dostupan, a nacrt je pisan prije pandemije pa je potrebna njegova revizija.

Ana Veočić iz Centra za nestalu i zlostavljenu djecu iz Osijeka predstavila je rad te organizacije koja skrbi o djeci koja se nalaze u nepovoljnim životnim uvjetima. Centar pruža djeci zaštitu od zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja putem Interneta te pruža podršku obiteljima uz savjetovanje. Potrebe za uslugama Centra su goleme – primjerice čak je 1200 djece u pet slavonskih županija koje trebaju tretman, a postoji kapacitet tek za njih 90 te su liste čekanja velike.

Pravobraniteljica za djecu Helena Pirnat Dragičević složila se s iznesenim stavovima da je situacija alarmantna te je istaknula da njezin ured radi na zaštiti mentalnoga zdravlja kao jednom od prioriteta. S velikom zabrinutošću prati se situacija oko pokušaja samoubojstava, samoozljeđivanja i teških kliničkih slika kao i problem nedostatka brojnih specijalista kada je riječ o brizi za mentalno zdravlje djece i mladih. Pravobraniteljica za djecu smatra da se jedino uključenošću svih sustava u prevenciju može postići željene rezultate i pomoći djeci.

Dr. sc. Marija Crnković, predstavnic Hrvatske psihološke komore i klinička psihologinja, istaknula je da su problemi postojali i prije pandemije, posebno nedostatak stručnjaka i ulaganja u stručnjake kojima je potrebno dodatno usavršavanje, što bi bilo jeftinije nego da se poveća broj osoba s emocionalnim teškoćama i psihičkim bolestima. Dijete na pregled kod psihijatra čeka i po nekoliko mjeseci (ako nije hitno stanje), a tretman i praćenje zlostavljane djece traje po nekoliko godina. Među preporukama ističe važnost podrške roditeljima, ulaganje u roditelje i obitelj te savjetodavne i preventivne aktivnosti.

Dijana Kesonja iz Ureda pučke pravobraniteljice, institucije koja prati i utjecaj pandemije na ljudska prava i daje preporuke, ističe da su pandemija i potresi ostavili iznimno štetne posljedice na mlade, djecu i adolescente. Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz sredine 2021. godine došlo je do 20% povećanja broja zahtjeva i pruženih usluga u zaštiti mentalnog zdravlja, naročito kod adolescenata. Naglasila je da velik broj građana nije potražio pomoć zbog straha od stigmatizacije. U vrijeme pandemije posebno je bio težak položaj mladih izvan tržišta rada, a prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje zbog pandemije bez posla su najviše ostali oni između 20 i 29 godina. Nadalje, zadnji podaci Eurofonda govore da se, iako su se ukinula brojna ograničenja vezana za suzbijanje pandemije, mentalno zdravlje građana nije oporavilo do očekivane mjere. Dio mladih dolazi iz ruralnih krajeva, potpomognutih područja, iz obitelji slabijeg imovinski stanja, neki su pripadnici etničke, nacionalne, rodne ili seksualne manjine, pa je potreban individualiziran pristup

pokušaja povratka u sustav obrazovanja ili na tržište rada. Mentalno zdravlje u lokalnoj zajednici potrebno je uvrstiti u prioritete javnih politika zdravstvenog sustava, a sada je potreba za donošenjem Nacionalne strategije zaštite i razvoja mentalnog zdravlja, koje nema još od 2016. godine, i veća nego ikada ranije.

Predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Marija Selak Raspudić pozvala je zainteresirane sudionike u raspravi da dostave pisana očitovanja s prijedlozima rješenja problema porasta pokušaja samoubojstava djevojčica, koji bi zaustavili ovaj poražavajući, a dosad nedovoljno problematizirani i poznati trend.

PREDSJEDNICA ODBORA

Izv. prof. dr. sc. Marija Selak Raspudić, v. r.